

В.Г. Щабельська, Ю.Ю. Пологовська

*Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
schabelska_v@ukr.net,
grinenko_julia@ukr.net*

**ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ
ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ
У СТАРШІЙ ШКОЛІ**

Постановка проблеми. Інтеграція України в світову систему освіти вимагає якісної перебудови підготовки фахівців. У сучасній педагогічній науці розвивається ідея компетентнісного підходу в професійній підготовці вчителя. По закінченню навчання у вищому навчальному закладі вчитель повинен вільно володіти основними складовими професійної (комунікативною, психолого-педагогічною, культурологічною, інформаційною, науково-дослідною, профорієнтаційною тощо) компетенції. Своєрідним показним рівня його професіоналізму є вміння застосовувати на практиці сформовані під час навчання у ВНЗ навички з проведення профорієнтаційної роботи. Сучасний учитель-фахівець повинен не тільки володіти теорією та методикою викладання фахових дисциплін, але й надавати учням кваліфіковану допомогу в їхньому професійному самовизначенні. Це свідчить про те, що у структурі професійної компетентності значне місце займає профорієнтаційна компетентність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням основних аспектів компетентнісного підходу в системі освіти займалися В.І. Байденко, В.О. Болотов, Л.С. Бондар, С.У. Гончаренко, І.В. Гушлевська, Д.Б. Ельконін, І.О. Зимня, В.В. Лаптев, О.С. Лебедев, В.В. Серіков, С.О. Сисоєва, Т.О. Строкова, І.В. Родигіна, І.Д. Фрумін, С.В. Шишов. Вагомий внесок у розвиток державної системи профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання належить С. Клімову, І. Назімову, Є. Павлютенкову, Б. Федорішину,

С. Чистяковій, М. Янцуру.

Основна мета та завдання. Аналіз особливостей формування профорієнтаційної компетенції майбутніх вчителів географії до профільного навчання у старшій школі.

Реалізація мети дослідження вимагає вирішення наступних завдань:

- розкрити особливості профільного навчання географії в старшій школі;
- визначити особливості проведення профорієнтаційної роботи вчителя в рамках свого предмета в умовах профільного навчання;
- проаналізувати особливості формування профорієнтаційної компетентності у майбутнього вчителя географії під час навчання у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Реформування загальної середньої освіти в Україні передбачає профільність старшої школи. Перехід до профільного навчання передбачає рівномірний доступ до повноцінної освіти різних категорій учнів, незалежно від територіальної чи будь-якої іншої ознаки та сприяє підготовці їх до вибору майбутньої професії.

Поглиблене вивчення географії здійснюється у природничо-математичному (географічний, природознавчий, екологічний профілі, профіль природокористування) та суспільно-гуманітарному (країнознавчий, суспільно-географічний, економіко-географічний, історико-краєзнавчому профілі) напрямках. Ці два профілі передбачають практичну спрямованість освіти, вивчення географії у тісному зв'язку з потребами практики. Географічні навчальні курси вивчаються також у технологічному (профіль географічних інформаційних технологій) та спортивному (туристсько-краєзнавчий профіль) напрямках. В даних навчальних профілях географія як навчальний предмет є засобом реалізації профільного навчання і передбачає, з одного боку, поглиблене її вивчення за рахунок профільної спеціалізації (профілювання має суто географічний характер та відображає ту сферу діяльності, яку учень передбачає обрати після закінчення школи), з іншого - розв'язання завдань, зумовлених профілем (глибше володіння географією у профільному класі та

вивчення як профільних курсів, так і за вибором профільної спрямованості). Профільний рівень навчання географії в 10-11 класах представлений курсом «Географія» і розрахований на 350 годин (5 годин на тиждень). Профільне навчання географії у старшій школі передбачає організовану спільну діяльність учителя й учнів спрямовану на свідоме і глибоке оволодіння ними змістом навчального матеріалу з географії. [4]

Перед вчителем-предметником постає складне завдання зберегти напрям професійного самовизначення учнів, сформований на допрофільному етапі навчання і через призму свого предмету розширити їх знання з вибраного профілю навчання, виробити вміння і навички застосовувати їх у своїй майбутній професії. Метою профорієнтаційної роботи зі школярами є допомога учневі у виборі сфери діяльності (професії), яка б відповідала його здібностям і можливостям, сприяла розвитку професійних нахилів та інтересів [5].

Для проведення профорієнтаційної роботи в рамках свого предмета, вчитель повинен мати ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку, які включають: знання мети та задач профорієнтації, методів та методик її реалізації в умовах відповідного предмета, наявність вмінь та навичок застосування їх на практиці, вміння діагностувати та вчасно долати психолого-педагогічні основи проблеми даного напрямку роботи. Профільна школа повинна надавати учням можливість вибору галузі знань і видів діяльності для досягнення подальшої професійної досконалості. Профорієнтаційну роботу в умовах профільного навчання у старшій школі на уроках вчитель, зокрема і географії, має можливість здійснювати через лекції, семінари, колоквіуми, творчі роботи, постановку проблемних завдань, моделювання ситуацій. Серед активних методів виділяють: евристичне спостереження, порівняння, конструювання, моделювання, смислове та символічне бачення, метод творчої реалізації тощо. Основною характеристикою методів навчання є спрямованість на розкриття особистого «Я» як учня, так і вчителя через їхню творчу взаємодію. Особливої ваги в умовах особистісно-орієнтованого підходу набувають диспути, групова робота, рольові ігри, кероване дослідження,

проекти, які спрямовані на розвиток пізнавального інтересу до предмета, творчості учня, забезпечують профорієнтаційну спрямованість уроків, формують в учнів загальношкільні та професійно важливі навички.

Зазначені методи і форми навчання формують не лише вміння й навички, а й загальнонавчальні способи розумових дій - здатність побудувати модель діяльності на майбутнє, узагальнювати і конкретизувати, аналізувати і синтезувати, формулювати проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Методика профорієнтаційної роботи на уроках географії повинна забезпечувати не лише оптимальні умови для різнобічного розвитку кожного учня, а й враховувати його індивідуальні особливості, пізнавальні потреби, інтереси, прагнення.

Формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії є одним із найскладніших завдань під час підготовки їх до професійної діяльності і є актуальним упродовж усього навчання у ВНЗ. [3]

Профорієнтаційна компетентність – це інтегративна система умінь майбутніх учителів здійснювати професійні функції у процесі профорієнтаційної роботи, враховуючи освітні потреби учнів, забезпечуючи обґрунтоване спрямування професійного самовизначення та створювати умови для його здійснення. Процес формування профорієнтаційної компетентності являє собою інтегративну систему навчальної та позанавчальної діяльності викладачів, яка дозволяє розкрити соціально-економічні, психолого-педагогічні та науково-технічні аспекти професійної орієнтації учнів, навчити майбутніх вчителів ефективно проводити її в школі. [6]

Результатом формування профорієнтаційної компетентності в майбутнього вчителя є поява відповідних компетенцій: проектування індивідуальної освітньої траєкторії учня, змісту спецкурсів і технології їх засвоєння, відображення процесу та змісту майбутньої професійної діяльності у змісті навчальних спецкурсів, застосування стимулюючих можливостей імітаційно-ігрових та проектних технологій, здійснення педагогічної взаємодії та професійно-педагогічної діагностики учнів. [3] Засобами формування

готовності майбутнього вчителя географії до профорієнтаційної роботи під час профільного навчання у старшій школі та профорієнтаційної компетенції є фахові навчальні дисципліни та спецкурси з циклів фундаментальної, природничо-наукової і професійної та практичної підготовки, зокрема «Методика навчання географії», «Сучасні педагогічні технології на уроках географії».

У процесі вивчення методики навчання географії здійснюється професійна підготовка сучасного вчителя-географа до роботи у загальноосвітніх закладах різного типу, формуються педагогічні уміння і навички з моделювання та проведення різноманітних форм навчальних занять, позакласної роботи з географії в школі, особливостей організації профільного навчання та здійснення вчителем профорієнтаційної роботи на уроках. Під час вивчення дисципліни «Сучасні педагогічні технології на уроках географії» студент-географ знайомиться з інноваційними технологіями навчання географії, вчиться застосовувати їх на практиці, адже вони найбільше сприяють формуванню пізнавального інтересу у учнів старшої школи до предмета. Найбільш універсальними інноваційними технологіями в процесі формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання старшокласників і забезпечення профорієнтаційної спрямованості є імітаційно-ігрові та проектні педагогічні технології. У процесі формування готовності майбутніх учителів географії до профільного навчання ділові ігри – це певною мірою імітація професійно-педагогічної діяльності, пов'язаної з управлінням навчально-виховним процесом. Такі ігри сприяють розвитку творчого мислення й формуванню практичних умінь організації навчально-виховної діяльності в умовах профільного навчання. Їх використання активізує професійну позицію, підвищує рівень мотивації до навчання, забезпечує розвиток аналітико-діагностувальних, прогностичних, конструктивно-організаторських, комунікативних умінь майбутніх фахівців. Під час розв'язання поставлених завдань у процесі ігрової діяльності розвиваються вміння оперувати набутими знаннями в конкретних ситуаціях,

набуваються навички самоаналізу, самоконтролю й самооцінки. Проектні технології передбачають використання різноманітних методів, засобів навчання, а також інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології і творчих галузей, оскільки навчальні проекти за своєю суттю є міжпредметними. Навіть, якщо проект реалізують у межах одного предмета, робота над ним передбачає застосування знань з інших галузей і демонструє зв'язок із реальним життям, що є вкрай необхідним у підготовці майбутнього вчителя географії до профільного навчання. [2]

В умовах стрімкого розвитку ІТ-технологій і популярності ІТ-спеціальностей серед випускників шкіл, велике значення у підготовці вчителя географії до профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання має дисципліна «Геоінформаційні технології в географії». Географічні інформаційні технології (ГІТ) є найбільш ефективним інструментом пізнання й опису географічного середовища, що постійно змінюється. У розвинених країнах вони використовують надзвичайно широко, у нас же усвідомлення їхнього потенціалу тільки розпочинається. Застосування ГІТ на уроках географії сприятиме не лише формуванню в учнів інтересу до вивчення предмету, активізації засвоєння і формуванню загальнопредметних компетенцій, а й навичок розробки геоінформаційних проектів (створення карт, графічних моделей Землі, Сонячної системи).

Під викладання профільних навчальних дисциплін викладач повинен забезпечувати зв'язок академічної підготовки студентів у ВНЗ із професійною практикою, використовувати активні методи навчання - проблемний, імітаційне моделювання реальних ситуацій, самостійну роботу дослідницького характеру та передбачати оцінювання готовності студента до профорієнтаційної роботи на уроках географії.

Одним з етапів підготовки вчителів до профорієнтаційної роботи є написання курсової, бакалаврської чи магістерської робіт. Кожен із цих видів роботи наявного матеріалу з досліджуваної проблеми та продукує самостійні спостереження й висновки. Студент на основі власного дослідження

узагальнює та систематизує отримані знання протягом періоду навчання у вузі, працює над розробкою власної методики проведення профорієнтаційної роботи в старшій школі в цілому чи окремих її складових та позиціонує себе як суб'єкт навчання у вузі, може запропонувати власні методичні рекомендації до формування профорієнтаційної компетенції у студентів під час навчання у ВНЗ.

Важливим засобом підготовки майбутніх вчителів географії до профорієнтаційної роботи, формування профорієнтаційної компетенції в умовах профільного навчання є виробнича педагогічна практика. Під час практики студенти поглиблюють та закріплюють теоретичні знання, формують вміння застосовувати їх у вирішенні конкретних педагогічних задач, переймають досвід вчителів у викладанні географії з урахуванням профілю класу, проведення профорієнтаційної роботи як під час занять, так і позаурочний час.

Висновки. Підготовка вчителя-географії до профорієнтаційної роботи в умовах профільного навчання є одним із найважливіших завдань, яке передбачає ознайомлення студентів із методикою проведення такої роботи на уроках географії. Її ефективність зростає у процесі переорієнтації з пасивних форм навчання на активну творчу працю та особистісно-орієнтоване навчання.

Література:

1. Волкова Є. Особистісно-орієнтована профорієнтаційна робота в школі / Є.Волкова // Директор школи. – 2003. – № 4. – С. 9–10.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: [навчальний посібник] / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Медвідь Н.С. Підготовка майбутніх учителів-словесників до профорієнтаційної роботи в умовах допрофільного та профільного навчання // Медвідь Н.С.// Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 14. – Глухів: ГДПУ, 2009. – 210 с.
4. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика: Монографія. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 380 с.
5. Процько Х. В. Характеристика критеріїв та рівнів сформованості профорієнтаційної компетентності майбутніх вчителів технологій / Х. В. Процько // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 14. – Глухів: ГДПУ, 2009. – 210 с.
6. Харламенко В. Б. Дидактичні основи курсу профорієнтації в підготовці вчителя трудового навчання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / В. Б. Харламенко. – К., 2002. – 205 с.